

УДК 351(477)

doi: 10.15421/1520173

Взаємодія суб'єктів формування і реалізації молодіжної політики в Україні: вибір моделі

І.В. Артеменко

i-ammon@rambler.ru

*Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України,
49044, Дніпро, вул. Гоголя, 29*

У статті розглянуто моделі взаємодії суб'єктів формування та реалізації молодіжної політики: інститутів громадянського суспільства та органів державної влади. Автор стверджує, що ефективно вирішувати суспільні суперечності, визначати оптимальні шляхи вирішення актуальних проблем, інтегрувати потенціал, ресурси суб'єктів суспільних відносин у процесі формування і реалізації молодіжної політики здатна взаємодія суб'єктів, заснована на принципах рівноправності, добровільності, інформаційної відкритості діяльності суб'єктів один для одного, прийняття сторонами рівної відповідальності за результати спільної діяльності.

Розглянуто типові моделі соціального партнерства та принципи соціального партнерства в сфері молодіжної політики: суб'єкт-суб'єктна і суб'єктно-розвиваюча моделі (в своїх соціально-позитивних варіантах), а також об'єктно-орієнтована або суб'єкт-об'єктна.

Ключові слова: молодь; молодіжні організації; молодіжна політика; громадянське суспільство

Interaction of subjects of formation and realization of youth policy in ukraine: the choice of model

I.V. Artemenko

i-ammon@rambler.ru

*Dnipropetrovsk regional institute of public administration of National academy
for public administration under the President of Ukraine
29, Hoholya St., Dnipro, 49044, Ukraine*

The article deals with the interaction models of subjects of formation and realization of youth policy: civil society institutions and public authorities. The author argues, that the interaction of subjects, based on the principles of equality, information openness of subjects activities for each other, acceptance by the sides of equal responsibility for the results of joint activity can effectively solve social contradictions, determine optimal solutions to actual problems, integrate potential, resources of subjects of social relations during formation and realization of youth policy.

Considered the typical models of social partnership and the principles of social partnership in the sphere of youth policy: subject-subject and subject-developing models (in its social-positive variants), and object-oriented or object-subject.

Emphasized that partnership necessarily involves the equitable interaction of at least two of each other, or much more of subjects, i.e. different legal entities or individuals, for whom the activity in this area is or profiled, mandatory (public sector), or voluntarily (II and III sectors). Also clarify that the subject of youth policy can not act as a partner.

Substantiated differences in realization of these models in the spheres of state youth policy (SYP) and nongovernmental youth policy (NGYP).

Цитування даної статті: Артеменко І.В. Взаємодія суб'єктів формування і реалізації молодіжної політики в Україні: вибір моделі / І.В. Артеменко // *Аспекти публічного управління*. – 2017. – Т. 5. – № 1-2(39-40). – С. 19-25.

Citation of this article: Artemenko, I.V., 2017. Vzayemodiya sub'yektiv formuvannya i realizatsiyi molodizhnoyi polityky v Ukraini: vybir modeli [Interaction of subjects of formation and realization of youth policy in ukraine: the choice of model]. *Public administration aspects* 5, 1-2(39-40), 19-25. doi: 10.15421/1520173 (in Ukrainian).

Peer-reviewed, approved and placed: 09.02.2017

Subject-subject model of interaction provides for participation of young people in realization processes of youth policy as a rightful subject. The main feature of this type of partnership in the managerial aspect is differentiation of young people into two groups – subjects and objects of youth policy.

The main difference of realization of this model in sphere of SYP from sphere of NGYP, is that to the part of subjects for the last one is not included the state, public authorities and jurisdictional organizations.

Subject-developing model of interaction is mainly realized with the aim of training young people to subjective activity in the sphere of youth policy and public works. In this way, the essence of the subject-developing partnership model can be represented as activities of the sides, who are not young people who initiate, and then ensure establishment of youth association or individual young people as subjects of youth policy and the relevant partnership interactions. Overall this type of partnership is necessary for the formation of new social partners of governmental and nongovernmental spheres of youth policy of the young people themselves.

In object-oriented (subject-object) model of interaction young people is the subject of youth policy and social partnership, which is set for its realization. The aim of partnership - solving actual problems of young people, which they can not overcome on their own due to its specific social position or other reasons, provision of free social services they demanded, assistance.

Keywords: young people; youth organizations; youth policy; civil society

Взаимодействие субъектов формирования и реализации молодежной политики в Украине: выбор модели

И.В. Артеменко

i-ammon@rambler.ru

*Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины,
49044, Днепр, ул. Гоголя, 29*

В статье рассмотрены модели взаимодействия субъектов формирования и реализации молодежной политики: институтов гражданского общества и органов государственной власти. Автор утверждает, что эффективно решать общественные противоречия, определять оптимальные пути решения актуальных проблем, интегрировать потенциал, ресурсы субъектов общественных отношений в процессе формирования и реализации молодежной политики способно взаимодействие субъектов, основанное на принципах равноправия, добровольности, информационной открытости деятельности субъектов друг для друга, принятия сторонами равной ответственности за результаты совместной деятельности.

Рассмотрены типовые модели социального партнерства и принципы социального партнерства в сфере молодежной политики: субъект-субъектная и субъектно-развивающая модели (в своих социально-позитивных вариантах), а также объектно-ориентированная или субъект-объектная.

Ключевые слова: молодежь; молодежные организации; молодежная политика; гражданское общество

Постановка проблеми. Розвиток України як демократичної правової соціальної держави повною мірою залежить від молоді, яка у майбутньому відіграватиме провідну роль у суспільних процесах. В Україні проживає більше 15 млн. молодих людей у віці від 14 до 35 років, що становить майже третину всього населення. Молодь – це майбутнє країни. Існує прямий зв'язок між станом суспільства та його ставленням до молоді. Досвід останніх десятиліть свідчить, що розвинуті демократичні країни приділяють підвищену увагу молоді, рушійній силі суспільного розвитку. Адже без наявності стійкої позитивної ситуації в молодіжному середовищі, громадянської зрілості молодих людей, їх високої

суспільної, ділової, політичної та іншої активності нормальний хід процесів соціального відтворення порушується; що ставить під загрозу майбутнє суспільства. Події останніх трьох років привели до якісної зміни громадянської свідомості та соціальної поведінки молоді. Тому аналіз взаємодії у сфері формування та реалізації молодіжної політики є актуальним і потребує всебічного наукового обґрунтування. Це питання представляє не тільки науковий, але й практичний інтерес.

Аналіз досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі простежується значна увага з боку представників різних наук до проблем молоді. Проблематику моло-

діжної політики розглядали Є.І. Бородин, М.Ф. Головатий, В.А. Головенько, І.М. Ільїнський, Д.Є. Лемягова, О.С. Лозовицький, Н.Б. Метьюлікіна, В.В. Орлов, І.О. Парубчак, М.П. Перепелиця, Р.П. Сторожук та ін. [1, 3-7, 9, 10]. Наукові підходи щодо методів, форм та шляхів ефективного здійснення взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, з одного боку, та суспільства, громадськості – з іншого, розробляли, зокрема, такі вчені та фахівці: В.М. Алексєєв, О.О. Бабінова, Т.В. Бельська, Т.О. Бутирська, О.М. Крутій, О.В. Кулініч, В.О. Купрій, І.В. Письменний, С.М. Серьогін, І.А. Чикаренко, Ю.П. Шаров. Наукові здобутки значних дослідників слугують теоретичною та методологічною базою даного дослідження.

Мета дослідження – вивчення моделей взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства у формуванні та реалізації молодіжної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства у формуванні та реалізації молодіжної політики в Україні на засадах соціального партнерства має універсальність застосування для всіх випадків взаємодії соціальних суб'єктів, що володіють різним або схожим статусом, представляють однакові або відмінні суспільні групи, діють на будь-яких рівнях організації суспільства і вирішують різнопланові завдання. В основу моделей цієї взаємодії покладена належність суб'єктів до того чи іншого суспільного сектора, а також наявність / зміна / відсутність суб'єктності молоді в процесах соціального партнерства [8].

Для підвищення ефективності партнерських взаємодій, що виникають при реалізації молодіжної політики, можна запропонувати типові моделі взаємодії між органами державної влади і інститутами громадянського суспільства.

Як показує практика, основними, за ступенем своєї поширеності і в той же час найбільш оптимальними моделями реалізації молодіжної політики є суб'єкт-суб'єктна і суб'єктно-розвиваюча моделі (в своїх соціально-позитивних варіантах), а також об'єктно-орієнтована або суб'єкт-об'єктна. Слід підкреслити, що партнерство обов'язково передбачає рівноправну взаємодію як мінімум двох, а можливо і істотно більшої кількості

суб'єктів між собою, тобто різних юридичних або фізичних осіб, для яких діяльність у даній сфері є або профільною, обов'язковою (державний сектор), або добровільною (II і III сектори). Уточнимо також, що об'єкт молодіжної політики не може виступати в ролі партнера.

Відмінності в реалізації цих моделей в сферах державної молодіжної політики (ДМП) і недержавної молодіжної політики (НДМП) полягають у наступному.

Комбінації складу партнерів, які реалізують ДМП так само, як і їх кількість можуть бути найрізноманітнішими. Наприклад, партнерство можуть утворювати представники всіх трьох секторів або II і III секторів, I і III секторів і т.ін. Однак принципово важливим є те, що вся діяльність партнерів у сфері ДМП має соціально-конструктивну спрямованість, яка задається системою її соціально значущих цілей, завдань і основних принципів. Незважаючи на те, що саме поняття «партнерство» припускає рівність, паритет сторін, у тому числі і їх можливість ініціювати партнерські відносини, на практиці частіш за все системоутворюючим елементом, базисом і одночасно ініціатором встановлення і розвитку партнерських відносин у сфері ДМП є держава в особі її різноманітних інститутів. Однак це не перешкоджає розвитку ініціатив суб'єктів II і III секторів, але при цьому будь-які недержавні суб'єкти партнерств, що діють у сфері ДМП, об'єднуючи свої зусилля і ресурси, спочатку повинні усвідомлювати факт збігу власних інтересів відносно молоді з цілями і завданнями ДМП. Тільки в цьому випадку вони добровільно включаються в її реалізацію, стаючи її суб'єктами.

Соціальні партнерства в сфері НДМП відрізняються наступними особливостями. По-перше, для встановлення партнерства необхідно не менше двох партнерів, якими можуть бути тільки представники II і III секторів. По-друге, на відміну від ДМП, система цілей, завдань, принципів та методів реалізації НДМП в різних варіантах суб'єкт-суб'єктної і суб'єктно-розвиваючої моделі може мати різну спрямованість – від соціально-конструктивної до антисоціальної або соціально-деструктивної. Це залежить від того, до яких сегментів суспільного спектра належать соціальні партнери НДМП, до яких може входити і соціально активна час-

тина молоді. Відповідно, інтереси молоді як об'єкта НДМП можуть бути як пріоритетними для партнерів, так і враховуватися ними далеко не в першу чергу або взагалі ігноруватися.

Молодь багатьма громадськими силами ідентифікується не як одна з основних рушійних сил суспільного прогресу, яка об'єктивно потребує певної суспільної підтримки, а як якийсь засіб або інструмент, що використовується для вирішення власних завдань у межах політичної боротьби, соціальної і економічної конкуренції [3]. Саме ці сили зацікавлені в тому, щоб, реалізуючи власну молодіжну політику, специфічно впливати на молодь. При цьому нерідко отримання партнерами якогось виграшу або якої-небудь переваги стає можлигим за рахунок маніпулювання свідомістю молодих людей. Говорячи про соціально-деструктивну орієнтацію НДМП, не слід забувати, що серед її суб'єктів можуть виступати і самі молоді громадяни, і їх об'єднання, які поряд з іншими партнерами мають своєрідне бачення стану та ролі іншої частини молоді в соціумі [2].

У хронологічному аспекті деструктивні партнерства можуть бути коротко- середньота довгостроковими: об'єднуючись для досягнення загальних цілей, суб'єкти НДМП в першу чергу керуються власними інтересами (хоча вони часто підносяться громадськості як благодійність або турбота про молодь). І до тих пір, поки ці інтереси збігаються, партнерство існує. Як тільки відбувається будь-яка значуща розбіжність поглядів партнерів, відбувається припинення взаємодії, в результаті чого колишні партнери часто трансформуються в конкурентів у боротьбі за вплив на молодь. Тому і вченим, і фахівцям-практикам сфери молодіжної роботи слід правильно ідентифікувати процеси партнерства, розуміючи, що вони можуть мати не тільки позитивну спрямованість, а й бути «деструктивними і регресивними, якщо домінуючою основою їх є опора на силові методи, кланова солідарність «з відповідною закритістю, замкнутістю ...» [8, с.27].

Ми не будемо зупинятися на проблемі соціально-деструктивного соціального партнерства, а розглянемо його соціально-позитивні версії, оскільки завдання дослідження полягає в тому, щоб запропонувати заходи по оптимізації управління саме ними.

Суб'єкт-суб'єктна модель взаємодії передбачає забезпечення участі молоді в процесах реалізації молодіжної політики, як її повноправного суб'єкта. Головною особливістю цього типу партнерства в управлінському відношенні є диференціація молоді на дві групи – суб'єктів і об'єктів молодіжної політики. Цим повною мірою реалізується обґрунтований раніше суб'єкт-суб'єктний підхід до управління процесами в цій сфері. Більш правильно говорити про співуправління сторонами своєю діяльністю, оскільки в даному випадку молодь рівноправно і соціально відповідально діє спільно з іншими соціальними суб'єктами молодіжної політики. В партнерстві активність суб'єктної групи молоді може носити ініціативний характер. Крім того, вона може добровільно підтримувати ініціативи інших потенційних або діючих партнерів молодіжної політики, адресовані їй як партнеру або іншим молодіжним групам [9].

У змістовному відношенні розглянута модель партнерства реалізується в адапційно-допомагаючій, коригуючій, суб'єктно-розвиваючій (за участю молоді як суб'єкта і об'єкта, що не є окремим випадком описуваної далі другої моделі), експертно-консультативній діяльності. Головне, що, незалежно від конкретного предмета і характеру діяльності, здійснюваної в межах партнерства, молодь, яка проявляє свою суб'єктність у сфері молодіжної політики, діє соціально позитивно, сприяючи своїми зусиллями і об'єднаними зусиллями партнерів вирішенню молодіжних проблем, поліпшенню становища молодих людей у суспільстві.

Основною відмінністю реалізації даної моделі у сфері ДМП від випадку сфери НДМП є те, що до складу суб'єктів для останньої не включаються держава, органи влади та підвідомчі організації.

Суб'єктно-розвиваюча модель взаємодії в основному реалізується з метою підготовки молодих людей до суб'єктної діяльності в сфері молодіжної політики та громадської роботи. Як уже зазначалося, українська держава, будучи соціальною за своєю конституційною природою, покликана здійснювати ефективну соціальну та, в тому числі, молодіжну політику. Домогтися цього (при наявності інших необхідних умов) можна за допомогою широкого залучення різних груп і категорій молодих людей у процеси її ре-

алізації. Однак лише обмежена частина молоді соціально, психологічно і професійно виявляється повністю готовою до виконання суб'єктних функцій. А кількість молодих людей, які гіпотетично бажають брати участь у реалізації молодіжної політики, як правило, більша, ніж кількість осіб, які безпосередньо готові до цієї діяльності. Протиріччя між об'єктивно високими кадровими потребами сфери ДМП і дефіцитом молодих людей, які виступають в якості її суб'єктів, стимулює профільне партнерство потенційних або вже діючих партнерів. Зусилля сторін спрямовані на пошук, підбір і підготовку з молоді осіб, які придатні для вирішення завдань роботи з молоддю силами самої молоді. Це можуть бути волонтери, члени студентських загонів, які формуються адміністрацією ВНЗ або органом влади, створеної адміністрацією громадської ради державної або комунальної установи по роботі з молоддю і т.ін.

Таким чином, сутність суб'єктно-розвиваючої моделі партнерства може бути представлена як діяльність сторін, які не становлять молодь, які ініціюють, а потім забезпечують становлення молодіжного об'єднання або окремих молодих громадян як суб'єктів молодіжної політики та відповідних партнерських взаємодій. У цілому цей вид партнерства необхідний для формування нових соціальних партнерів сфер державної і недержавної молодіжної політики з самих молодих людей.

В об'єктно-орієнтованій (суб'єктно-об'єктній) моделі взаємодії молодь є об'єктом молодіжної політики та соціального партнерства, що встановлюється для її реалізації. Мета партнерства – вирішення актуальних проблем молоді, які вона нездатна самостійно подолати внаслідок свого специфічного суспільного становища чи інших причин, надання затребуваних нею безоплатних соціальних послуг, допомоги. Головне, що рухає партнерами, – це необхідність захистити об'єкт (молодь) від впливу несприятливих для молодих людей соціальних, економічних і політичних чинників, максимально компенсувати або повністю усунути їх шкідливий вплив на об'єкт партнерства, а при необхідності здійснити коригувальні соціальні впливи, спрямовані на ресоціалізацію молодих людей або молодіжних груп, які її потребують.

Таке партнерство будується між різни-

ми органами державної влади, державними організаціями, суб'єктами другого і третього секторів. При цьому конфігурація складу партнерств може бути абсолютно довільною за винятком можливості безпосередньої участі в них молоді. Ініціаторами партнерства можуть виступати представники будь-якого з секторів або група суб'єктів, що належать до різних секторів суспільства, які розуміють як потреби самої молоді, так і інтереси суспільства щодо молодих людей. Далі, маючи або не маючи в своєму розпорядженні необхідні види і обсяги ресурсів, вони концентрують увагу своїх партнерів на найбільш гострих проблемах молодого покоління, переконуючи їх у необхідності встановлення партнерських взаємодій або в розвитку раніше сформованого партнерства.

Отже, молодь в даному варіанті партнерських відносин є лише реципієнтом державної, муніципальної та громадської допомоги. При цьому що-небудь змінити в структурі і змісті цієї допомоги молоді люди самостійно не можуть. Всі управлінські та інші рішення приймаються тільки сторонами партнерства. Думка самої молоді, яка є об'єктом партнерства, може ними як враховуватися, так і не враховуватися. Отримуючи підтримку від партнерства суб'єктів молодіжної політики, молоді люди в підсумку підвищують свої життєві шанси, стають більш соціально адаптованими. Згодом в разі достатньої допомоги партнерів вони займають більш високі позиції в суспільстві поряд зі своїми більш благополучними однолітками, які ніколи не потребували подібного соціального патронату.

Управління представленими оптимальними (соціально конструктивними) моделями соціального партнерства може бути забезпечене за допомогою реалізації низки основоположних принципів: добровільної участі; рівноправності і взаємної поваги; збереження сторонами своєї суб'єктності при її деякому зменшенні, обумовлених утворенням партнерського кластеру; розподілу і координації управлінської та іншої компетентності; інформаційного обміну та відкритості в частині ведення спільної партнерської діяльності; реалістичності виконання прийнятих сторонами взаємних зобов'язань; взаємної відповідальності партнерів; адресної спрямованості партнерської взаємодії; раціонального використання молодіжних ініціатив.

Основний характер і соціальна спрямованість принципів, які формують партнерські взаємодії, припускають наступне. По-перше, універсальність складу партнерів, що беруть участь в реалізації молодіжної політики. Фактично ними можуть бути представники будь-якого з суспільних секторів, що володіють різними статусами і можливостями, але обов'язково як провідний мотив мають потребу у здійсненні підтримки і допомоги молоді, сприянні її розвитку. По-друге, підпорядкованість молодіжної політики інтересам молоді при дотриманні принципу соціальної справедливості – інтереси молоді не повинні суперечити інтересам суспільства. По-третє, відкритість простору молодіжної політики та системи сформованих партнерських взаємодій для рівноправної участі всіх зацікавлених сторін.

Локальними для сфери ДМП можуть бути принципи: дотримання соціальної справедливості; ініціативної і провідної ролі держави; підвищення ефективності публічного управління; підвищення міри суб'єктності молоді; переваги багатоканального ресурсозабезпечення; забезпечення рівноправного комплексного контролю партнерств над здійсненням спільної діяльності.

Для управління партнерствами в сфері НДМП (випадки досягнення соціально конструктивних цілей діяльності) можна запропонувати наступні додаткові принципи: соціальної відповідальності; пріоритетного забезпечення інтересів молоді; орієнтації на цілі та завдання ДМП; безоплатного об'єднання зусиль і ресурсів.

Нагадаємо, що застосування загальних і локальних принципів НДМП буде носити яскраво виражений селективний або спотворений характер при антисоціальній спрямованості партнерських взаємодій її суб'єктів.

Висновки. Таким чином, соціальне партнерство повинно стати одним з провідних способів публічного управління процесами в молодіжній сфері, що дозволить виховувати українську молодь в душі толерантності, навчати її основам суспільного діалогу, зробити її більш соціально інтегрованою, самостійною і ініціативною, а також забезпечити узгодження інтересів різних представників суспільства і молодого покоління. Розглянуті типові моделі соціального партнерства та принципи соціального партнерства в сфері молодіжної політики є лише вихідними основами теорії та методології публічного управління цією сферою.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бородін Є.І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991-2004 рр.): монографія / Є.І. Бородін. – Д.: Пороги, 2008. – 429 с.
2. Волков Е.Н. Социально-психологическая эксплуатация как сторона социального взаимодействия и ее деструктивные свойства / Е.Н. Волков // Социология, 2015. – №1. – С. 66 - 74.
3. Головатий М.Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану // politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=23&c=258
4. Головенько В.А. Молодіжна політика як важлива складова суспільного розвитку // uadocs.exdat.com/docs/index-203507.html
5. Канавець М.В. Взаємодія держави та молодіжних громадських організацій щодо підтримки соціальних ініціатив молоді / М.В. Канавець // Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Управління». Вип. 3 (9). Державне управління та місцеве самоврядування. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Академії муніципального управління, 2009. – С. 181–188.
6. Лозовицький О.С. Доктрина молодіжної політики України як основа формування, розвитку й ефективної реалізації сучасної конкурентоспроможної особистості // www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=35666
7. Метьолкіна Н.Б. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні / Н.Б. Метьолкіна [Електронний ресурс] // Державне будівництво. – 2008. – №1. – Режим доступу до журн.: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2008-1/doc/1/14.pdf>
8. Михеев В.Л. Основы социального партнерства: теория и политика: Учеб. для вузов / В.Л.Михеев. – М. – М.: Логос, 2014. – 234 с.
9. Перепелица М.П. Державна молодіжна політика в Україні: (регіональний аспект). – К.: Український інститут соціальних досліджень, Український центр політологічного менеджменту. – 2001. – 242 с.
10. Сторожук Р.П. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізми реалізації: Автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. – О., 2007. – 22 с.

REFERENCES:

1. Borodin, Ye.I., 2008. Derzhavna molodizhna polityka v Ukraini: protses formuvannya ta rozvytku (1991-2004 rr.) [State youth policy in Ukraine: the formation and development (1991-2004)]. D.: Porohy. 429 (in Ukraine).
2. Volkov, E.N., 2015. Sotsialno-psihologicheskaya ekspluatatsiya kak storona sotsialnogo vzaimodeystviya i ee destruktivnyie svoystva [Socio-psychological exploitation as a side of social interaction and its destructive properties]. Sotsiologiya 1, 66 - 74 (in Russian).
3. Holovatyy, M.F. Derzhavna molodizhna polityka yak fenomen suspil'noho rozvytku i nova paradyhma derzhavotvorennya u krainakh perekhidnoho stanu [State youth policy as a phenomenon of social development and a new paradigm of state in countries of transition state]. Access: politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=23&c=258 (in Ukraine).
4. Holoven'ko, V.A. Molodizhna polityka yak vazhlyva skladova suspil'noho rozvytku [Youth policy as an important component of social development]. Access: uadocs.exdat.com/docs/index-203507.html (in Ukraine).
5. Kanavets', M.V., 2009. Vzayemodiya derzhavy ta molodizhnykh hromads'kykh orhanizatsiy shchodo pidtrymky sotsial'nykh initsiatyv molodi [The interaction of the state and youth organizations to support social initiatives of youth]. Naukovyy visnyk Akademiyi munitsypal'noho upravlinnya: Seriya «Upravlinnya». Vyp. Z (9). Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya. K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr Akademiyi munitsypal'noho upravlinnya. 181–188 (in Ukraine).
6. Lozovyts'kyi, O.S. Doktryna molodizhnoyi polityky Ukrainy yak osnova formuvannya, rozvytku y efektyvnoyi realizatsiyi suchasnoyi konkurentospromozhnoyi osobystosti [Doctrine Youth Policy of Ukraine as a basis for the formation, development and effective implementation of modern competitive personality]. Access: www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=35666 (in Ukraine).
7. Met'olkina, N.B., 2008. Mekhanizmy formuvannya ta realizatsiyi derzhavnoyi molodizhnoyi polityky v Ukraini [Mechanisms of formation and realization of state youth policy in Ukraine]. Derzhavne budivnytstvo 1. Access: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2008-1/doc/I/14.pdf> (in Ukraine).
8. Miheev, V.L., 2014. Osnovy sotsialnogo partnerstva: teoriya i politika: Ucheb. dlya vuzov [Fundamentals of social partnership: theory and politics]. M.: Logos. 234 (in Russian).
9. Perepelytsya, M.P., 2001. Derzhavna molodizhna polityka v Ukraini: (rehional'nyy aspekt) [State youth policy in Ukraine (regional aspect)]. K.: Ukrayins'kyi instytut sotsial'nykh doslidzhen', Ukrayins'kyi tsentr politolohichnoho menedzhmentu. 242 (in Ukraine).
10. Storozhuk, R.P., 2007. Derzhavna molodizhna polityka v konteksti yevropeys'koho vyboru Ukrainy: mekhanizmy realizatsiyi: Avtoref. dys... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.02 [State youth policy in the context of the European choice of Ukraine: mechanisms of implementation]. Odes'kyi rehional'nyy instytut derzhavnoho upravlinnya Natsional'noyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy. 22 (in Ukraine).